

РОЛЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ FMCG КОРПОРАЦІЙ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

THE ROLE OF TRANSNATIONAL FMCG CORPORATIONS IN UKRAINIAN ECONOMY

У статті досліджено поняття транснаціоналізації, як одного з явищ глобалізації, що сприяє посиленню світової інтеграції в результаті глобальних операцій ТНК. Розглянуто роль транснаціональних корпорацій в національних економіках країн реципієнтів в цілому та в економіці України. Національні економіки та світова економічна система залежить від діяльності ТНК, оскільки отримує від їх господарської діяльності ряд позитивних впливів – інвестиції, поширення науково-технічних рішень, податковий надходження, робочі місця. Оперуючи одночасно у декількох країнах, ТНК забезпечують високу мобільність капіталу, технологій, робочої сили. Такі міжнародні компанії чинять як великий позитивний вплив на економіки приймаючих країн, так і мають певні негативні аспекти. У податковій площині розширення присутності міжнародного бізнесу сприяє збільшенню податкових відрахувань до бюджету країни. Діючи у приймаючій країні, дочірні компанії набувають ознак повноцінних платників податків згідно з державним законодавством. Компанії сплачують різні податкові платежі, фінансуючи тим самим суспільні товари та послуги. Виявлено, що значна частка ТНК в Україні відносяться саме до FMCG сфери та висвітлено стан української FMCG сфери, роль діяльності міжнародних FMCG ТНК для української економіки. Визначено, що продукція FMCG є складовою базового споживчого кошика. Мережа ТНК в світі досить розгалужена та включає в себе представленість компаній практично у всіх галузях світового господарства. В даній статті досліджено сферу FMCG, так як вона є найбільш доступною, а швидкий оборот продукції цієї сфери характеризується масовістю споживання та частотою контакту споживача з нею.

Ключові слова: FMCG сфера, глобалізація, світова економіка, транснаціоналізація, транснаціональна корпорація.

The article explores the concept of transnationalization, as one of the phenomena of globalization, which contributes to the enhancement of world integration as a result of global TNC operations. The role of multinational corporations in the national economies of the recipient countries and in the economy of Ukraine is considered. National economies and the world economic system depend on the activities of TNCs, since they receive from their economic activities a number of positive impacts - investments, the spread of scientific and technical solutions, tax revenues, jobs. Operating in several countries at the same time, TNCs provide high mobility of capital, technology and labour. Such international companies have a major positive impact on the economies of the host countries and have certain negative aspects. In the tax plane, expanding the presence of international business contributes to increased tax payments to the country's budget. While operating in the host country, subsidiaries acquire the status of a full-fledged taxpayer in accordance with state law. Companies pay various tax payments, thus

financing public goods and services. It is revealed that a significant proportion of TNCs in Ukraine belong to the FMCG sphere. It is determined, that FMCG products form part of the basic consumer basket. The TNC network in the world is quite extensive and includes the representation of companies in almost all sectors of the world economy. This article explores the FMCG scope, as it is the most affordable, and the fast turnover of products in this area is characterized by mass consumption and frequency of consumer contact with it.

Keywords: FMCG, globalization, transnationalization, TNCs, world economy.

Вступ. В умовах глобалізаційних процесів та транснаціоналізації важлива роль в національних економіках відводиться транснаціональним корпораціям (ТНК). Національні економіки країн реципієнтів та світова економічна система залежить від діяльності ТНК, оскільки отримує від їх господарської діяльності ряд позитивних впливів, а зокрема – інвестиції, поширення науково-технічних рішень, податкові надходження, робочі місця тощо. Зважаючи на те, що зростання української економіки на даному етапі сповільнюється рядом соціально-політичних внутрішніх та зовнішніх процесів, замороженням територій та втратою сировинних і матеріально-технічних ресурсів, транснаціоналізація може виступити економічним механізмом, який визначить нові пріоритети суспільного відтворення, цілі зовнішньоекономічної політики, особливості та умови участі України в системі міжнародного поділу праці, що в перспективі здійснить позитивний вплив на стан економічної системи.

Проблематиці транснаціональних корпорацій, а також впливу ТНК на національну економічну систему присвячені дослідження таких вітчизняних вчених, як Комшук О. [1], Лимонова Е. [2], Рокоча В. [3], Поборченко Л. [4], Пучков А. [5], І. Сороки [6] та ін. В своїх роботах науковці висвітлюють роль ТНК для української економіки, позитивні та негативні впливи їх діяльності та роль держави в регулюванні діяльності ТНК в межах національної економічної системи. Проте, зважаючи на те, що на сучасному етапі української інтеграції до ЄС та посиленню глобалізаційних та інтернаціоналізаційних процесів в Україні, гострота та актуальність цього питання вимагає подальшого дослідження та опрацювання.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей діяльності FMCG ТНК в Україні та їх роль в розвитку національної економіки. На основі поставленої мети сформовано завдання: дослідження теоретичних основ транснаціоналізації; опис ролі ТНК в економіці України загалом та в FMCG сфері, зокрема, а також визначення впливу FMCG ТНК на національну економіку; характеристика сучасного стану діяльності українських філіалів міжнародних FMCG ТНК.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети авторами використано такі методи і прийоми теорії пізнання як: аналіз і синтез, встановлення причинно-наслідкових зв'язків розвитку процесів і явищ та моделювання.

Результати дослідження. Транснаціоналізація є етапом інтернаціоналізації світової господарської системи, який характеризується зростанням впливу та ролі зовнішніх факторів розвитку національних економік і створення транснаціонального капіталу. Транснаціоналізація, як

одне з явищ глобалізації, сприяє посиленню світової інтеграції в результаті глобальних операцій ТНК, в межах якого визначена частина споживання, виробництва, зовнішньоекономічної діяльності й доходу країни залежить від закордонних центрів управління локальними філіалами. ТНК є рушіями транснаціоналізації та одночасно результатом інтернаціоналізації [7].

Сьогодні ТНК займають близько 50% світового виробництва та більше, ніж 65% світової торгівлі і міжнародної міграції капіталу. З даних можна побачити, що вплив цих компаній на світову економічну систему досить потужний, а прибутки від продажу продукції можуть перевищувати державні бюджети. «Батьківщиною» найбільшої кількості ТНК незмінно залишається США (близько 150 великих компаній, які відповідають критеріям статусу ТНК станом на 2016 р.), далі за кількістю ТНК йде Китай (понад 100), Японія (60), європейські країни Німеччина, Франція, Велика Британія (близько 30 в кожній), Південна Корея (25). Прогнозують, що незадовго країни, що активно розвиваються, наприклад Індія та Мексика, зможуть скласти конкуренцію розвиненим країнам за кількістю ТНК. Оперуючи одночасно у декількох країнах, ТНК забезпечують високу мобільність капіталу, технологій, робочої сили. Такі міжнародні компанії чинять як великий позитивний вплив на економіки приймаючих країн, так і мають певні негативні аспекти. У податковій площині розширення присутності міжнародного бізнесу сприяє збільшенню податкових відрахувань до бюджету країни. Із 100 компаній, що є найбільшими платниками податків в Україні, третина – дочірні філії ТНК в Україні (таблиця).

Таблиця - ТОП-100 найбільших платників податків за сферами, 2018 р.

Сфера діяльності	Кількість в Топ-100	З них іноземні ТНК
Добувна сфера	22	5
Енергетичний сектор	10	-
Транспортна галузь	17	2
FMCG (напої)	8	4
Металургія	6	-
FMCG (виробництво тютюну)	4	5
Сфера зв'язку	4	3
Торгівля	9	5
Інші	20	9

Джерело: сформовано автором на основі [8].

Працюючи у приймаючій країні, дочірні компанії набувають ознак повноцінних платників податків згідно з державним законодавством. Компанії сплачують різні податкові платежі, фінансуючи тим самим суспільні товари та послуги. Найсуттєвішими є сплата податку на додану вартість (податку на споживання придбаних товарів та послуг); податків з доходів найманих працівників; внесків на соціальне страхування; податку на прибуток (корпоративного податку). Оподаткування доходів дочірніх компаній ТНК є одним з основних джерел податкових надходжень, особливо в країнах, що

розвиваються. За оцінками ЮНКТАД, сукупний внесок зарубіжних філій до бюджетів таких країн становить близько 730 млрд. дол. на рік. У середньому на долю ТНК припадає 23% від усіх надходжень корпоративного податку, також вони забезпечують 10% від загального обсягу державних доходів [9].

Мережа ТНК в світі досить розгалужена та включає в себе представленість компаній практично у всіх галузях світового господарства. В даному дослідженні сконцентровано увагу на сфері FMCG, так як вона є найбільш доступною, а швидкий оборот продукції цієї сфери характеризується масовістю споживання та частотою контакту споживача з нею. FMCG (Fast Moving Consumer Goods) – сфера, в якій створюються та реалізуються товари повсякденного вжитку та попиту. Продукцію цієї сфери характеризує багаторазова повторюваність покупки, швидкий оборот та відносно низька ціна, оскільки продукція FMCG є складовою базового споживчого кошика. До продуктів, що реалізуються в даній сфері можна віднести продукти харчування, косметичні засоби та товари особистої гігієни, господарські товари тощо.

Функціонування іноземних ТНК в Україні почалося у 1990-х роках та біло направлене на вжитку, бензин, тютюнові вироби, тобто сконцентрувавшись на тих позиціях, де національні виробники були найслабшими. Під час перерозподілу капіталів український бізнес поступився іноземним підприємцям, практично «віддавши» тютюнову промисловість, частину ринку безалкогольної продукції та пива, що належать до сфери FMCG, а також ринок реклами та телекомунікацій [10].

Серед найвідоміших ТНК у FMCG сфері, що відкрили дочірні компанії, філіали та спільні підприємства в Україні, слід відзначити: Procter & Gamber, Unilever – у виробництві гігієнічних засобів; Danone, Pepsico, Nestle – у виробництві продуктів харчування; у тютюновій промисловості домінують інвестиції відомих американських та британських FMCG ТНК – Reynolds, Philip Morris Inc., British American Tobacco, у пивоварінні – інвестиції консорціуму скандинавських фірм Balticbeverage Holding, бельгійської ТНК Interbrue [10].

В Україні FMCG ТНК умовно розділилися щодо місцевого бізнесу на дві великі групи:

- компанії, які не мають достатньо реальних конкурентів серед місцевої промисловості (наприклад, виробник засобів гігієни Procter & Gamble або тютюнові компанії);
- корпорації, чії інтереси прямо торкаються багатьох українських підприємств (виробники пиво-безалкогольної продукції чи продуктів харчування, такі як «Coca-cola» і SunInBew, Danone, Nestle).

Проте реальна конкуренція присутня у відносинах українських виробників – позиції ТНК на ринку залишаються непорушними. Причинами цього є, по-перше, те, що збитки ТНК в одному регіоні можуть бути компенсовані в інших іноземних філіях. По-друге, ТНК забезпечують собі потужний юридичний і політичний імунітет проти «умов ведення» бізнесу в Україні. По-третє, наявний досвід у сфері маркетингу та рекламні кампанії. Вітчизняні підприємства лише наслідують та запозичують у конкурентів зі

світовим ім'ям ідеї з просування товару. У тютюновій промисловості великим підприємствам, що може бути підірвано лише в результаті активних кампаній проти у країні. У секторі швидкого харчування конкуренцію «McDonald's» не можуть скласти молоді українські компанії [10].

В Україні ведеться діяльність менше ніж 1% усіх світових ТНК. Індекс корпоративної транснаціоналізації в Україні коливається від 23,6 до 29,8%. Зокрема, у державі зареєстровано понад 7 тис. філій іноземних ТНК. Ступінь проникнення транснаціональних бізнес-груп у вітчизняну економіку є вкрай незначним, оскільки зі 100 найбільших ТНК світу лише 20% представлено в Україні, при цьому більшість з них займаються обмеженим продажем власної продукції і лише окремі (Procter&Gamble, Johnson&Johnson, Philip Morris International, McDonald's) розвивають власне виробництво [11].

За роки незалежності України приплив ПІ відбувався переважно за рахунок ведення діяльності ТНК. До десяти основних країн-інвесторів, на яких припадає майже 83% загального обсягу ПІ, входять: Кіпр (30%), Німеччина (12,5%), Нідерланди (11%), Російська Федерація (6%), Австрія (6%), Велика Британія (5%), Віргінські Острови (Брит.) (4%), Франція (3,5%), Швейцарія (3%), Італія (2%). Найбільша частка ПІ зосереджена на підприємствах переробної промисловості (27%) та підприємствах металургійного виробництва (12%) [8]. Отже, можна відзначити високу залежність країн, що розвиваються, від іноземного корпоративного фінансування. З іншого боку, можливість виведення капіталу у країну з лояльнішою системою оподаткування та можливістю зниження цін за рахунок трансфертного ціноутворення, створює умови для уникнення оподаткування або податкову оптимізацію з боку ТНК, що має негативний вплив на економіку України як приймаючої сторони.

Висновки. Діяльність ТНК надає чимало переваг для економіки будь-якої країни, здебільшого для країни, що розвивається. Це зумовлено насамперед тим, що ТНК здійснюють: імпорт ефективних технологій виробництва; забезпечення більшої частки податкових надходжень до бюджету приймаючої країни; вплив на формування культури ведення бізнесу; створення нових робочих місць. Попри все це, головною метою діяльності ТНК залишається отримання максимального прибутку. Для попередження та запобігання негативним впливам ТНК необхідним є створення та застосування сильних та дієвих державних інституцій. У контексті визначення податкових зобов'язань ТНК у сучасному глобалізованому світі вже неможливо розглядати вітчизняну систему оподаткування ізольовано від податкових систем інших країн. Відповідно до цього, Україна повинна активно долучатися до міжнародного співробітництва щодо розроблення норм та правил оподаткування діяльності ТНК, зокрема й стосовно трансфертного ціноутворення.

Література:

1. Комшук О. І. Трансформація системи управління ТНК в умовах глобальної конкуренції та посилення ролі науково-технічного прогресу. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту*: Бібліотека ДВНЗ КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, 2012. Ч.1. URL: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/4465/1/Komshuk.pdf>
2. Лимонова Е.М., Воробйова К.О. Дослідження впливу ТНК на країни базування та приймаючі країни. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2014. № 2 (17). URL: <http://duer.edu/uploads/vidavnitstvo14-15/10107.pdf>
3. Рокоча В.В., Новицький В.С., Плотніков О.В. Трансакційні корпорації: навчальний посібник для ВНЗ. Таксон, 2001. 304 с. URL: <http://readbookz.com/book/50/2010.html>
4. Побоченко Л. М., Пасічник О.С. Аналіз інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій. *Стратегія розвитку України*. 2013. №3. URL: Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/>
5. Пучков А. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економічних систем. *Вісник СумДУ*. 2010. №1. С.103-113.
6. Сорока І.Б. Транснаціональні корпорації та їхня роль у процесі активізації у процесі міжнародної інтеграції. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 9 (99). С.35.
7. Куцик П.О., Ковтун О.І., Башнянин Г.І. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвитку: монографія. Львів: вид-во ЛКА, 2015. 594 с.
8. Державна фіскальна служба України. URL: <http://sfs.gov.ua/>
9. United Nations Conference on Trade and Development. URL: <https://unctad.org/en/Pages/Home.aspx>
10. Немировська О.В. Аналіз та оцінка економічної діяльності ТНК в Україні. *Ефективна економіка*, 2014. №12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3643>
11. Фененко П.О. Податкова складова діяльності транснаціональних корпорацій: можливості та виклики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. №14. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/14-2015/63.pdf>